

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

ГАВРИЛЕНКО Катерина Миколаївна

УДК: 377/378:63 (477) (-25"18"/10 -"19")

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ
В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих
Національної академії педагогічних наук України, м. Київ.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент
Волярська Олена Станіславівна,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
НАПН України,
головний науковий співробітник відділу
андрагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Демешкант Наталія Андріївна,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
професор кафедри інноваційної діяльності
АПК Навчально-наукового інституту
післядипломної освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент
Клеценко Людмила Василівна,
Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка,
старший викладач кафедри організації і
технологій будівництва та охорони праці.

Захист відбудеться 18 квітня 2017 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.451.01 в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, 5-й поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті www.ipood.com.ua та у бібліотеці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9.

Автореферат розіслано 16 березня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. А. Лавріненко

Підписано до друку 15.03.2016 р. Формат 60 x 84/16.
Папір офс. Гарнітура Times New Roman. Друк-різографія.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1503-1.

Віддруковано з оригінал-макета у видавництві «ДКС центр»
04073, м. Київ, Куренівський провулок, 17, т/ф (044) 537-14-34

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Процес реформування професійної освіти в Україні передбачає упровадження інновацій у всі структурні сфери навчально-виховного процесу підготовки фахівців з одночасним збереженням накопиченого позитивного досвіду діяльності навчальних закладів різного рівня, у тому числі й аграрних. В умовах розвитку аграрної освіти фахівців як складника освіти упродовж життя, розширення трансформаційних процесів у суспільстві виникає потреба об'єктивного переосмислення різнобічного досвіду професійної освіти минулого, зокрема аграрної в Україні кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Професійна підготовка фахівців аграрної галузі є невід'ємною складовою цілісної системи професійної освіти дорослих в Україні. Сучасна система аграрної освіти складається з 116 різнорівневих освітніх установ, з яких 17 – вищі навчальні заклади ІІІ–ІV рівнів акредитації, 99 – І–ІІ рівнів акредитації. Щорічний випуск фахівців денної форми навчання, які здобули повну вищу освіту, становить понад 15 тис. осіб. Тим часом проблема вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців-аграрників залишається актуальною і сьогодні, на розв'язання якої спрямовані реформаційні процеси в українському соціально-економічному просторі загалом та в системі аграрної освіти зокрема.

Концептуальні положення щодо змісту професійної освіти фахівців аграрної галузі знайшли відображення у Законах України «Про професійно-технічну освіту» (1998), «Про вищу освіту» (2014), Національній доктрині розвитку освіти (2002), Класифікаторі професій Державного комітету України (2012), Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» (2011), Указі Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013). Однак динамічні зміни у професійній діяльності кваліфікованих фахівців аграрної галузі потребують підвищення рівня їх конкурентоспроможності та мобільності на ринку праці, шляхом вдосконалення змісту професійної освіти в аграрних навчальних закладах.

Сутність професійної підготовки фахівців розкрито в працях С. Гончаренка, О. Дубасенюк, Н. Ничкало, Л. Лук'янової, В. Рибалки. Питанням управління підготовки кваліфікованих робітників, у тому числі й аграрної галузі присвячено дослідження І. Лікарчука, В. Радкевич, історію професійної освіти розглядали О. Аніщенко, Л. Березівська, Л. Білан, С. Коломієць, Т. Сухенко, С. Улюкаєв та ін. Становленню та розвитку аграрної освіти і науки присвячено праці А. Білоцерківської, Н. Демешкант, В. Вергунова, О. Глоби, О. Костенко, З. Савчук, С. Сіряченко, О. Слободиської, К. Ходарченко, Л. Чугуй та ін.

У дослідженнях з проблем професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст. частково висвітлено такі її аспекти, як: історія розвитку сільськогосподарської освіти в Україні (Л. Білан, С. Білан, С. Улюкаєв та ін.); регіональні особливості розвитку мережі навчальних

закладів аграрної галузі в Україні (М. Гончар, М. Григор'єва, Л. Гуцал, С. Живора і Н. Васильєва, О. Завальнюк, О. Каденюк, О. Карасьова, О. Корзун, М. Костюк, В. Мозговий, В. Малюга, О. Михайлюк, В. Мокляк, Т. Стоян, Н. Чайка та ін.); окремі аспекти підготовки фахівців аграрної галузі (Л. Аврамчук, Л. Головка, А. Дьомін, А. Каплун, П. Лузан, В. Манько та ін.).

Здійснений аналіз проблеми професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст. виявив *суперечності*, притаманні сучасній аграрній освіті, зокрема:

- між об'єктивною необхідністю цілісного, міждисциплінарного аналізу історичного досвіду професійної підготовки фахівців аграрної галузі і відсутністю його системного вивчення й узагальнення у вітчизняному науковому просторі;

- між неперервністю оновлення аграрної освіти шляхом оптимізації її мережі через входження технікумів і коледжів до структури університетів і підвищенням конкурентоспроможності аграрних навчальних закладів через розширення спектру освітніх послуг, збільшення кількості та якості спеціальностей;

- між організацією практико орієнтованої підготовки студентів і працевлаштуванням випускників на підприємствах аграрної галузі.

Розв'язання зазначених суперечностей потребує обґрунтування та впровадження нових підходів до професійної підготовки фахівців аграрної галузі в сучасних навчальних закладах на основі використання кращого педагогічного досвіду такої підготовки у різнорівневих сільськогосподарських навчальних закладах України кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Актуальність проблеми професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні, її недостатня розробленість у педагогічній теорії та необхідність розв'язання означених суперечностей зумовили вибір теми дослідження – **«Професійна підготовка фахівців аграрної галузі в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ століття)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України «Теорія і практика особистісного і професійного розвитку дорослого населення» (РК № 0114U003163). Тему затверджено вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (протокол № 2 від 29.02.2016 року) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки та психології в Україні (протокол № 3 від 29.03.2016 року).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка фахівців аграрної галузі в Україні у ХІХ – ХХ століттях.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні в кінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Мета дослідження – виявити прогресивні ідеї професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. та обґрунтувати можливості їх творчого застосування в умовах модернізації аграрної освіти в Україні.

Відповідно до предмета і мети дослідження визначено **такі завдання:**

1. Здійснити аналіз професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. як наукової проблеми.
2. Розробити періодизацію розвитку аграрної освіти в Україні у досліджуваній період.
3. Розкрити зміст, форми і методи професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні в кінці ХІХ – на початку ХХ ст.
4. Виявити тенденції реформування аграрної освіти в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.
5. Розробити науково-методичні рекомендації, що сприяли б удосконаленню професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні.

Концептуальна ідея дослідження ґрунтується на філософських, педагогічних, соціологічних і економічних положеннях, що уможливають науково-педагогічний аналіз професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст. Соціально-економічні зміни в суспільстві зумовлювали нові вимоги до якості професійної підготовки фахівців аграрної галузі. Узагальнення прогресивних ідей досвіду професійної підготовки фахівців аграрної галузі в минулому, виявлення можливостей їх творчого використання у вітчизняній практиці аграрної освіти може сприяти успішній модернізації української системи аграрної освіти як складника навчання упродовж життя у контексті інтеграції до світового освітнього простору.

Методологічну основу дослідження становлять провідні положення теорії пізнання; методологічні принципи системності, науковості, історизму, об'єктивності, всебічності у вивченні педагогічного процесу та явищ об'єктивної дійсності, зв'язку теорії з практикою; загальнодидактичні принципи професійної освіти та навчання; комплексний, системний і міждисциплінарний підходи у вивченні педагогічного процесу; ідеї педагогіки і психології праці; положення щодо неперервної освіти.

Теоретичну основу дослідження становлять положення та висновки, що стосуються: проблем загальної філософії освіти (В. Андрущенко, Л. Ваховський, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лутай, В. Огнев'юк та ін.); сутності професійної освіти і професійної підготовки кадрів (С. Гончаренко, О. Дубасенюк, М. Кузьмін, Н. Ничкало, В. Олійник, Л. Онищук, М. Петраш, В. Радкевич, О. Щербак та ін.); провідних питань підготовки фахівців до професійної діяльності (І. Бех, В. Луговий, Л. Лук'янова, С. Ніколаєнко, М. Солдатенко та ін.); історії освіти, у тому числі й професійної (О. Аніщенко, Л. Березівська, С. Коломієць, О. Лавріненко, І. Лікарчук та ін.); історії розвитку сільськогосподарської освіти в Україні (В. Вергунов, Л. Білан, С. Білан, Д. Мельничук та ін.); світового досвіду становлення і розвитку аграрної освіти (С. Заскалета, А. Каплун, І. Розен, А. Сбруєва, О. Чупров та ін.)

Методи дослідження. Для досягнення мети та розв'язання визначених завдань було використано комплекс взаємодоповнюючих методів, зокрема:

- *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація та систематизація) – вивчення філософської, історичної, педагогічної, економічної та навчально-методичної літератури; нормативно-правових, архівних

документів і матеріалів з професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні кінця XIX – початку XX ст.; конкретизація та систематизація наукових понять предмета дослідження – для обґрунтування положень щодо відбору і структурування змісту професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні кінця XIX – початку XX ст.; порівняльно-історичний аналіз – для порівняння змісту професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні досліджуваного періоду; проблемно-хронологічний – для хронологізації феномену професійної аграрної освіти, здійснення періодизації розвитку аграрної освіти в Україні в кінці XIX – на початку XX ст.; ретроспективний – для аналізу організаційних засад, мети, змісту, принципів, форм і методів діяльності навчальних закладів України, які надавали професійні знання аграрного спрямування у кінці XIX – на початку XX ст.); абстрагування – для формулювання висновків і рекомендацій щодо удосконалення професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні у сучасних навчальних закладах;

- *статистичні* – методи кількісної та якісної обробки, що забезпечили математичне опрацювання дослідницьких даних (побудова таблиць, схем і діаграм).

Хронологічні межі дослідження охоплюють період кінця XIX – початку XX ст., де нижня межа пов'язана з початком законодавчого урегулювання діяльності сільськогосподарських навчальних закладів «Положенням про нижчі сільськогосподарські школи» (1883), що зумовило реформування сільськогосподарських навчальних закладів і відкриття нових. Верхня межа наукового пошуку (1912) пов'язана зі спробою нормативного забезпечення нового етапу в історії розвитку професійної аграрної освіти: вона зумовлена появою проекту «Зразкового статуту народної сільськогосподарської школи» (1912) і відходом від лекційної навчальної системи на користь предметної, нормативно затвердженої у 1912 р. У цих документах визначалися шляхи вдосконалення і розвитку професійної підготовки фахівців аграрної галузі; передбачалася реорганізація всіх чинних типів сільськогосподарських навчальних закладів із відповідним підвищенням якості підготовки, розширенням переліку професій і зміною термінів навчання залежно від рівня й призначення закладу. Хоча під час висвітлення еволюції галузевої наукової думки неминучим було звернення до попередніх та наступних років.

Географічні межі дослідження окреслені тією частиною території України, яка наприкінці XIX – на початку XX ст. входила до складу трьох навчальних округів Російської імперії: Київського (Київська, Волинська, Подільська, Чернігівська і Полтавська губернії), Одеського (Херсонська, Катеринославська, Таврійська і Бессарабська губернії) і Харківського (Харківська губернія). За сучасним адміністративно-територіальним поділом України це територія Київської, Черкаської, Вінницької, Житомирської, Хмельницької, Волинської, Полтавської, Херсонської, Дніпропетровської, Миколаївської, Одеської, Кіровоградської, Харківської областей і також Автономної республіки Крим.

Організація дослідження. Науково-педагогічний пошук здійснювався в три етапи впродовж 2008 – 2016 років.

На *першому (пошуковому) етапі* (2008–2010) вивчалися й систематизувалися джерела – архівні документи та матеріали періодичної преси; осмислювалися історичні, теоретичні, філософські та освітні проблеми професійної підготовки фахівців аграрної галузі; обґрунтовувалися організаційні засади; опрацьовувався науковий матеріал дослідження.

На *другому (дослідно-аналітичному) етапі* (2011–2014) обґрунтовано теоретичні засади розвитку професійної підготовки фахівців аграрної галузі України, здійснено її періодизацію (1883–1912); визначено зміст професійної підготовки фахівців-аграрників у навчальних закладах різних типів; проаналізовано форми і методи професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні в кінці XIX – на початку XX ст.; узагальнено прогресивний досвід професійної підготовки фахівців аграрної галузі у досліджуваному періоді; здійснено аналіз напрацьованих відомостей.

На *третьому (результативному) етапі* (2015–2016) узагальнено результати наукового пошуку: розроблялися науково-методичні рекомендації з удосконалення професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні для студентів вищих аграрних навчальних закладів; вивчалися можливості використання прогресивних ідей професійної підготовки фахівців аграрної галузі досліджуваного періоду в умовах модернізації вітчизняної аграрної освіти; здійснювалося впровадження результатів дослідження в практику діяльності сучасних аграрних навчальних закладів України; формулювалися загальні висновки, визначалися перспективи подальших досліджень, здійснювалося оформлення рукопису дисертації.

Джерельна база дослідження. У процесі дослідження використано і проаналізовано 98 архівних документів, що зберігаються у фондах Центральних і місцевих державних архівів України: Центрального державного історичного архіву України, Державного історичного архіву у м. Харкові, Державного архіву м. Києва, Державного архіву Київської області, Інституту рукопису і відділі стародруків Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського НАН України; фондах Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. Сухомлинського, Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України. У процесі наукового пошуку опрацьовано матеріали з проблеми професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні в кінці XIX – на початку XX ст., що опубліковані в 59 періодичних виданнях, у довідкових виданнях, звітах сільськогосподарських навчальних закладів і матеріалах з'їздів та нарад представників професійних навчальних закладів досліджуваного періоду.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає в тому, що:

– *вперше* за результатами аналізу архівних матеріалів і наукових джерел виявлено зміст і структуру підготовки фахівців аграрної галузі в Україні в кінці XIX – на початку XX ст.; розроблено хронологічну таблицю документів і основних подій в історії розвитку професійної сільськогосподарської підготовки у закладах аграрної освіти досліджуваного періоду, основою якого стали 139 історичних архівних документів, нормативних актів, статутів, звітів,

періодичних видань; визначено нормативно-правовий, соціально-економічний і структурно-змістовий критерії, що зумовили обґрунтування періодизації розвитку аграрної освіти в Україні кінця XIX – початку XX ст.; визначено форми та методи професійної підготовки фахівців аграрної галузі у сільськогосподарських навчальних закладах у досліджуваний період; до наукового обігу введено ряд історичних фактів з проблеми професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні кінця XIX – початку XX ст., раніше невідомих широкому загалу науковців;

– *уточнено* сутність взаємопов'язаних базових понять дослідження («професійна освіта», «підготовка», «професійна підготовка», «розвиток», «професійний розвиток», «фахівець», «фахівець-аграрій (аграрник)», «аграрна галузь», «фахівець аграрної галузі»);

– *подальшого розвитку* набули положення щодо можливостей творчого використання прогресивних ідей професійної підготовки фахівців аграрної галузі в умовах модернізації сучасної аграрної освіти в Україні.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробленні та впровадженні навчально-методичного комплексу з проблем професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні у кінці XIX – на початку XX століття», що містить спецкурс «Професійна підготовка фахівців аграрної галузі в Україні (кінець XIX – початку XX ст.)», методичні рекомендації з удосконалення сучасної професійної підготовки фахівців аграрної галузі. Основні результати дослідження, навчально-методичний комплекс можуть бути використані у вищих педагогічних навчальних закладах у процесі розроблення навчальних планів і програм, створенні навчально-методичних посібників і дидактичних комплексів та інститутах післядипломної педагогічної освіти з метою науково-методичного забезпечення підготовки і перепідготовки сучасних фахівців аграрного профілю.

Особистий внесок здобувача. В опублікованих у співавторстві тезах [8] особистий внесок здобувача полягає у розкритті напрямів удосконалення професійної підготовки фахівців.

Результати дослідження впроваджені в Науково-методичному центрі Інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності вищих навчальних закладів «Агроосвіта» (довідка № 128/369 від 29.06.2016 р.), у Таврійському державному агротехнологічному університеті (довідка № 01/3–1896 від 12.10.2016 р.), у Національному університеті біоресурсів і природокористування (акт про впровадження від 17.10.2016 р.), у Вінницькому національному аграрному університеті (довідка № 12–48–2027 від 13.10.2016 р.), Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут» (довідка № 146 ФЛ / 3000 від 27.10.2016 р.).

Вірогідність одержаних результатів дослідження забезпечується системним аналізом значного обсягу історико-педагогічних джерел; раціональним використанням комплексу методів теоретичного дослідження; кваліфікованою обробкою статистичних даних з використанням математичних методів; позитивними результатами впровадження положень дослідження в практику роботи професійних аграрних навчальних закладів.

На захист винесено:

– періодизацію розвитку професійної аграрної освіти в Україні в кінці XIX – на початку XX ст. (організаційний (1883–1898), регулятивний (1898–1904), структурний (1904–1912) періоди);

– зміст професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні в кінці XIX – на початку XX ст., як цілісної складової аграрної освіти, що враховує тенденції, вітчизняний і зарубіжний досвід, відображає особливості професійної освіти і навчання у досліджуваній період. Її метою було ефективне кадрове забезпечення галузей українського аграрного виробництва.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2010, 2012); «Forming and qualitative development of modern educational system» (London, 2013); «Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів» (Київ – Хмельницький, 2016); «Influence of knowledge and public practice on the development of the creative potential and personal success in life» (London, 2016); «Тенденції розвитку психології та педагогіки» (Київ, 2016); «Освіта дорослих у контексті цивілізаційних змін: досвід, проблеми, перспективи» (Мелітополь, 2016); *всеукраїнських науково-практичних конференціях*: «Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку» (Запоріжжя, 2016); «Освіта впродовж життя: вимоги часу» (Київ – Тарасівка, 2016); «Професійний і особистісний розвиток різних категорій дорослого населення» (Київ, 2016). Результати наукового дослідження оприлюднювалися на звітній конференції Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 17 публікаціях, серед яких – 1 методичні рекомендації, 4 статті у наукових фахових виданнях України, 2 статті у зарубіжному періодичному науковому виданні та виданні України, що входить до міжнародних наукометричних баз, 10 статей у збірниках наукових праць та матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (483 найменування) і 18 додатків. Загальний обсяг дисертації – 296 сторінок, основний текст – 179 сторінок. Дисертація містить 4 таблиці та 7 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження; визначено його об'єкт, предмет, мету, завдання, методи і концепцію; розкрито джерельну базу; окреслено хронологічні й географічні межі наукового пошуку; схарактеризовано наукову новизну, теоретичне і практичне значення дисертаційного дослідження; обґрунтовано його методологічну основу; виокремлено положення, що винесено на захист; окреслено особистий внесок в опублікованих у співавторстві тезах; наведено відомості щодо апробації одержаних результатів.

У першому розділі – «Професійна підготовка фахівців аграрної галузі України кінця XIX – початку XX ст. як науково-педагогічна проблема» – проаналізовано зміст взаємопов'язаних ключових дефініцій з теми дослідження – «професійна освіта», «підготовка», «професійна підготовка», «розвиток», «професійний розвиток», «фахівець», «фахівець-аграрій (аграрник)», «аграрна галузь», «фахівець аграрної галузі»; проаналізовано стан досліджуваної проблеми професійної підготовки фахівців аграрної галузі України кінця XIX – початку XX ст.; обґрунтовано періодизацію розвитку аграрної освіти в означений історичний період; проаналізовано основні нормативні документи, що стосуються діяльності мережі аграрних навчальних закладів на межі століть.

Показано синонімічність понять «фахівець», «фахівець-аграрій», «фахівець аграрної галузі», які є полісемантичними за змістом, що пояснюється багатофункціональністю діяльності фахівців аграрної галузі та виконанням ними цілої низки професійних функцій у сільському господарстві.

Здійснений аналіз наукової літератури та архівних джерел дав змогу констатувати, що проблеми професійної підготовки фахівців аграрної галузі залишаються маловивченими, у науковому обігу бракує системних досліджень розвитку аграрної освіти в Україні в кінці XIX – на початку XX ст. На підтвердження цього розроблено хронологічну таблицю документів й основних подій, що ілюструють розвиток професійної підготовки у сільськогосподарських закладах досліджуваного періоду. З цією метою вивчено 139 архівних документів, нормативних актів, статутів, звітів, періодичних видань, що дало змогу цілісно проаналізувати проблему професійної підготовки фахівців аграрної галузі досліджуваного періоду в Україні.

Періодизацію розвитку аграрної освіти в Україні XIX – початку XX ст. представлено за нормативно-правовим, соціально-економічним і структурно-змістовим критеріями: *I період* – початковий (1825–1878) – заснування зразкових навчальних ферм, поступово реорганізованих у середні спеціалізовані аграрні заклади, і запровадження до курсу навчання в університетах окремого предмета – сільське господарство; *II період* – перехідний (1878–1883) – відкриття різноманітних сільськогосподарських шкіл, училищ, класів, відділень при університетах, що узаконювало спеціальною урядовою постановою чи статутом; *III період* – організаційний (1883–1898) – запровадження «Положення про нижчі сільськогосподарські школи» задля врегулювання роботи нижчої (початкової) і середньої сільськогосподарської освіти і відкриття сільськогосподарського відділення при Київському політехнічному інституті; *IV період* – регулятивний (1898–1904) – подальше розширення мережі аграрних професійних закладів, зокрема жіночих, закладів середньої аграрної освіти, виникнення перших зразків неформальної освіти дорослих задля поширення серед дорослого населення аграрних знань; *V період* – структурний (1904–1912) – прийняття нового «Положення про сільськогосподарську освіту», що більш універсально регламентувало всі елементи системи нижчої й середньої сільськогосподарської освіти, і «Зразкового статуту народної сільськогосподарської школи», запровадження предметної системи навчання у вищій школі.

Принципово важливе значення має те, що виокремлення цих періодів здійснено на основі аналізу нормативного забезпечення професійної аграрної освіти, матеріалів конференцій, звітів окремих відомств і навчальних закладів. Слід зазначити, що відповідно до хронологічних меж нашого дослідження, у роботі детально проаналізовано організаційний, регулятивний та структурний періоди професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні в кінці XIX – на початку XX ст.

Отже, аналіз дослідницьких матеріалів уможливив висновок про те, що професійна підготовка фахівців аграрної галузі – це цілеспрямований освітній процес, результатом якого є засвоєння тими, хто навчається, професійних знань, умінь та навичок, необхідних для виконання завдань майбутньої професійної діяльності в аграрній галузі.

У *другому розділі* – **«Зміст, форми і методи професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні (кінець XIX – початок XX ст.)»** – проаналізовано зміст професійної підготовки фахівців у сільськогосподарських навчальних закладах України у кінці XIX – на початку XX ст.; визначено основні форми й методи організації навчально-виховного процесу на всіх рівнях підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі; обґрунтовано підготовку педагогів для сільськогосподарських навчальних закладів.

З'ясовано, що у досліджуваний період в Україні склалась досить розгалужена мережа нижчих професійних аграрних навчальних закладів різного типу: 1) початкові (нижчі) сільськогосподарські школи й училища загального й спеціального типу; 2) середні землеробські училища; 3) сільськогосподарські відділення при загальноосвітніх навчальних закладах; 4) спеціалізовані інститути; 5) агрономічні кафедри при університетах; 6) сільськогосподарське відділення при Київському політехнічному університеті; 7) позашкільна неформальна освіта для дорослого населення. Така мережа сільськогосподарських навчальних закладів забезпечувала неперервність професійної підготовки фахівців для аграрної галузі.

Здійснений аналіз змісту професійної підготовки у нижчих сільськогосподарських навчальних закладах дав змогу з'ясувати, що вона охоплювала: 1) загальноосвітні предмети (36,51 % від загального навантаження) – Закон божий, російська мова, арифметика, геометрія, географія, історія; 2) предмети природничого циклу (23,81 %) – фізика, хімія, ботаніка, зоологія, геодезія; 3) спеціальні предмети (39,68 %) – городництво, садівництво, бджільництво, молочне господарство, тваринництво, землеробство, льонарство тощо. Останні також входили до складу практичного навчання. Метою такого навчання була підготовка кваліфікованих сільськогосподарських робітників.

Зміст професійної підготовки фахівців аграрної галузі у середніх сільськогосподарських навчальних закладах відображали навчальні програми, складені відповідно до кваліфікаційних характеристик фахівців певних аграрних професій. До них належали: 1) навчальні дисципліни загальноосвітнього циклу: Закон божий, російська й німецька мови, географія, історія, математика і креслення, загальне навчальне навантаження яких

складало від 18,70 % до 24,56 % навчальних годин; 2) спеціальні навчальні дисципліни для окремих аграрних галузей: садівництво, рослинництво, тваринництво, землевимірювання, будівельне мистецтво, городництво, луківництво тощо, навчальне навантаження яких становило від 35,54 % до 44,72 % навчальних годин.

Зміст професійної підготовки фахівців аграрної галузі у вищих сільськогосподарських навчальних закладах визначали навчальні дисципліни: 1) теоретично-наукового спрямування (від 74,86 % до 54,38 % загального навчального навантаження): Богослів'я, фізика, хімія, анатомія рослин, мікробіологія, фізіологія рослин, метеорологія, політична економія, статистика, геологія; 2) професійно-практичного спрямування (від 25,14 % до 45,62 % загального навчального навантаження) – землеробство, зоотехнія, лісівництво, сільськогосподарське машинознавство, ветеринарія, сільськогосподарські технології тощо.

За результатами аналізу архівних матеріалів складено таблицю розподілу навчального навантаження з практичної, теоретичної і наукової підготовки у різнорівневих сільськогосподарських навчальних закладах України в кінці XIX – на початку XX ст. (табл.1).

Таблиця 1

Види підготовки фахівців аграрної галузі в сільськогосподарських навчальних закладах України в кінці XIX – на початку XX ст.

Типи сільськогосподарських навчальних закладів	Практична підготовка (у %)	Теоретична підготовка (у %)	Наукова підготовка (у %)
Нижчі школи 1-го рівня	80–82,93	17,07–20	Не проводилася
Нижчі школи 2-го рівня	60–63,49	36,51–40	Не проводилася
Нижчі училища	40–48,65	51,35–60	Не проводилася
Середні землеробські училища	25,94–27,31	67,79–69,16	4,90
Вищі навчальні заклади	29,94–37,18	51,28–57,70	11,54–12,36

Наведений у таблиці розподіл навчального навантаження засвідчує значну перевагу практичної підготовки над теоретичною у нижчих сільськогосподарських навчальних закладах. У середніх сільськогосподарських навчальних закладах превалує теоретична підготовка фахівців аграрної галузі: на неї відведено 67,79–69,16 % навчальних годин. Загальна кількість навчальних годин на наукову підготовку у цих закладах була незначною – 4,90 %. Також помітною була тенденція зменшення практичних годин у вищій школі на користь теоретичних: від 29,94 % до 37,18 % та від 51,28 % до 57,7 % відповідно. Слід зазначити, що на початку XX ст. кількість годин на наукову підготовку фахівців аграрної галузі у вищих сільськогосподарських навчальних закладах поступово зростала від 11,54 % до 12,36 %.

За результатами аналізу навчальних планів і програм сільськогосподарських навчальних закладів України в кінці XIX – на початку XX ст. нами визначено такі форми і методи навчання: 1) у теоретичному

навчанні фахівців аграрної галузі: а) форми – лекції, колоквиуми, репетиції, іспити; б) методи – бесіди, пояснення, демонстрація; 2) у практичному навчанні: а) форми – семінари, практичні заняття, лабораторні роботи, уроки в ремісничих майстернях, практичні сільськогосподарські роботи на тваринницьких фермах, дослідних полях і присадибних ділянках, екскурсії; б) методи – показ прийомів трудових дій (операцій), самостійні спостереження учнів, вправи, залучення учнів до робіт у підсобних господарствах; 3) у виховній роботі: а) форми – морально-етичні читання, робота аграрних гуртків, участь у виставках найкращих сільськогосподарських досягнень; б) методи – стимулювання навчальної діяльності власним прикладом, пояснення, морально-етичні бесіди.

Виявлено особливості підготовки педагогів для сільськогосподарських навчальних закладів: 1) підготовка вчителів спеціальних предметів для сільськогосподарських шкіл на спеціальних відділеннях при школах або училищах; 2) навчання майстрів-наставників при ремісничих майстернях; 3) професійно-виховна й морально-етична підготовка педагогічних кадрів для жіночих сільськогосподарських закладів (вчительки і наглядачки). Особливість підготовки педагогів для нижчих і середніх сільськогосподарських навчальних закладів полягала в тому, що більшість навчальних дисциплін викладалася висококваліфікованими фахівцями аграрної справи. У вищій школі професорсько-викладацький склад формувалася на конкурсних засадах.

У *третьому розділі* – **«Професійна підготовка фахівців аграрної галузі в умовах реформування аграрної освіти»** – проаналізовано тенденції реформування аграрної освіти України в кінці XIX – на початку XX ст.; окреслено можливості використання прогресивних ідей українського досвіду аграрної освіти кінця XIX – початку XX ст. у сучасній професійній підготовці фахівців аграрної галузі; підготовлено науково-методичні рекомендації щодо удосконалення професійної підготовки сучасних фахівців аграрної галузі.

Здійснений аналіз архівних джерел, нормативної документації, наукової літератури дав змогу виокремити дві групи основних тенденцій реформування аграрної освіти кінця XIX – початку XX ст.:

1) зовнішні тенденції, зумовлені загальними світовими процесами у аграрній галузі в кінці XIX – на початку XX ст., промисловими й соціокультурними чинниками її розвитку в окремих регіонах України, становленням мережі сільськогосподарських навчальних закладів у цей період. До них відносимо також конкурентоспроможність тогочасної аграрної галузі України, динаміку аграрного ринку й розширення попиту на аграрних фахівців;

2) внутрішні тенденції, що визначалися загальним впливом аграрної освіти на розвиток українського суспільства, особливостями діяльності науково-дослідних аграрних установ та їх унікальною місією в забезпеченні науково-технічного і соціального прогресу України. До них віднесено: масовість професійної аграрної освіти в кінці XIX – на початку XX ст., поступове перетворення аграрної освіти на сферу послуг, діяльність земських організацій, сільськогосподарських товариств і приватних осіб задля сприяння становленню й реформуванню аграрних навчальних закладів, їх фінансовій

підтримці.

Внутрішні тенденції також виявлялися у розширенні змісту та форм професійного навчання, здійсненні переважно практичної підготовки у нижчих аграрних закладах, зростанні навчального навантаження на теоретичну підготовку в порівнянні з практичною в середніх сільськогосподарських навчальних закладах, становленні науково-теоретичної підготовки й оновленні змісту спеціальних навчальних дисциплін у вищих сільськогосподарських навчальних закладах, проблемі забезпечення висококваліфікованими педагогічними кадрами різнорівневих сільськогосподарських навчальних закладів України кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Зазначимо, що вказані тенденції доцільно враховувати при розробленні стратегії і тактики модернізації сучасної професійної підготовки фахівців аграрної галузі.

З метою вдосконалення нормативно-правового забезпечення аграрної освіти у сучасних умовах доцільним є звернення до нормативно-правової бази професійної підготовки фахівців аграрної галузі у досліджуваному періоді, оскільки у часи кардинального реформування системи освіти та оновлення законодавства досвід правового регулювання в минулому є повчальним для сьогодення.

На основі аналізу історико-педагогічного досвіду аграрної освіти України в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. визначено низку стратегічних завдань щодо реалізації цілей розвитку аграрної освіти (організаційні, кадрові, стратегічні).

Організаційні завдання передбачають збереження цілісності аграрної освіти шляхом оптимізації мережі через входження технікумів і коледжів до структури університетів; оновлення змісту професійної аграрної освіти й визначення державних вимог щодо її якості й обсягу відповідно до світових науково-технічних досягнень та передового досвіду; приведення у відповідність ринків праці й освітніх послуг; розроблення механізмів створення інноваційних освітньо-науково-виробничих кластерів як форми територіально-галузевого партнерства; розширення спектру освітніх послуг аграрних навчальних закладів шляхом оптимізації наявних спеціальностей; поглиблення інтеграційних і міждисциплінарних програм, наповнення їх відомостями про технології; участь роботодавців, меценатів та інших соціальних партнерів у вирішенні проблем аграрної освіти; створення й удосконалення мережі центрів підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, залучення дорослого населення згідно з концепцією навчання протягом життя.

Кадрові завдання щодо реалізації цілей інноваційного розвитку аграрної освіти: орієнтація науково-педагогічного персоналу аграрних навчальних закладів на пріоритетні напрями досліджень в аграрному секторі економіки; участь аграрних навчальних закладів у міжнародному співробітництві в сфері підготовки кадрів; стажування науково-педагогічних працівників у провідних вітчизняних та закордонних наукових центрах; розроблення механізмів реінвестування позабюджетних коштів аграрних навчальних закладів у наукові дослідження науково-дослідних інститутів, наукових центрів і лабораторій у структурі університетів.

Стратегічні завдання щодо реалізації цілей виховного спрямування суб'єктів аграрної освіти: розвиток у майбутніх фахівців аграрної галузі критичного мислення, здатності обстоювати власні погляди, власну позицію, вміння знаходити нові ідеї, критично аналізувати проблеми, брати участь у наукових обговореннях проблем тощо; доведення до студентів інформації щодо кращих історико-педагогічних зразків науково-методичного досвіду з професійної підготовки.

Осмислення педагогічного досвіду професійної підготовки фахівців аграрної галузі кінця XIX – початку XX ст., аналіз архівних документів, національних звітів, зовнішніх експертних досліджень і наукової літератури уможливили формулювання рекомендацій для удосконалення сучасної аграрної освіти України. Пропоновані рекомендації визначають концептуальний, законодавчий, економічний, навчально-методичний і соціальний напрями модернізації і розвитку сучасної професійної підготовки фахівців аграрної галузі.

Вивчення професійної підготовки фахівців аграрної галузі кінця XIX – XX ст. дало змогу розробити підходи щодо вдосконалення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі у сучасних різнорівневих аграрних навчальних закладах, які відображені в авторських методичних рекомендаціях «Професійна підготовка фахівців аграрної галузі в Україні (кінець XIX – початок XX ст.)».

ВИСНОВКИ

Систематизація та узагальнення результатів теоретичного аналізу проблеми професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні в кінці XIX – на початку XX ст. дали можливість зробити такі висновки:

1. Загальнотеоретичне узагальнення досвіду професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні кінця XIX – початку XX ст., результати системного аналізу цієї проблеми засвідчили, що порушена проблема частково висвітлювалася у працях з філософії освіти, узагальнених дослідженнях професійної підготовки майбутніх аграріїв, окремих аспектів професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні та інших країнах, історії професійної аграрної освіти й діяльності наукових діячів, педагогів, організаторів аграрної освіти, становлення регіональної мережі аграрних навчальних закладів, підготовки фахівців для аграрної галузі.

З'ясовано, що в Україні з кінця XIX до початку XX ст. було створено систему аграрної освіти, що охоплювала навчальні заклади різного типу і ґрунтувалася на національних традиціях підготовки фахівців аграрної галузі. Доведено, що така підготовка здійснювалася в межах окремої аграрної галузі й відповідала широкому стандартизованому переліку напрямів і спеціальностей за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями.

2. Розроблено періодизацію розвитку аграрної освіти в Україні кінця XIX – початку XX ст., яка ґрунтується на нормативно-правовому, соціально-економічному й структурно-змістовому критеріях. Виходячи з узагальнених результатів вивчення джерел, які містять фактичні, аналітичні й статистичні

матеріали щодо нормативно-правового забезпечення діяльності аграрних навчальних закладів, їх звітної документації обґрунтовано п'ять періодів розвитку аграрної освіти: *початковий* (1825–1878), *перехідний* (1878–1883), *організаційний* (1883–1898), *регулятивний* (1898–1904) та *структурний* (1904–1912). Відповідно до хронологічних меж нашого дослідження детальніше було проаналізовано організаційний, регулятивний і структурний періоди професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Організаційний період (1883–1898) відзначався запровадженням нормативних актів про сільськогосподарську освіту і сільські ремісничі майстерні, які дали змогу вперше систематизувати роботу закладів нижчої (початкової) і середньої сільськогосподарської освіти та визначити діяльність сільських ремісничих майстерень. У сфері вищої аграрної освіти у цей період важливим стало відкриття закладів політехнічної освіти, які розглядали сільськогосподарську підготовку як частину загальної промислово-технічної професійної підготовки. Упродовж організаційного періоду було започатковано основні принципи, форми та методи навчання фахівців аграрної галузі.

Регулятивний період (1898–1904) характеризувався розширенням мережі нижчих і середніх сільськогосподарських навчальних закладів, появою сільськогосподарських навчальних закладів нових типів (наприклад, для жінок, дорослого населення). Наголосимо, що в цей період виникають перші зразки неформальної освіти дорослих, метою якої було поширення серед дорослого сільського населення аграрних знань.

У структурному періоді (1904–1912) було здійснено регламентування всіх елементів нижчої і середньої аграрної освіти від шкіл і училищ до навчальних закладів, організованих як урядом, земствами так і приватними особами для поширення спеціальних сільськогосподарських знань. Зазначимо, що у вищих сільськогосподарських навчальних закладах цього періоду лекційна система навчання поступово замінювалася на предметну.

3. Результати аналізу змісту професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст. показали, що ця підготовка була багаторівневою, різноспрямованою (підготовка у нижчих сільськогосподарських школах загального й спеціального типу; сільськогосподарських відділеннях при загальноосвітніх навчальних закладах; нижчих спеціальних сільськогосподарських училищах; середніх сільськогосподарських училищах; на агрономічних кафедрах університетів; вищих спеціалізованих навчальних закладах; у сільськогосподарському відділенні Київського політехнічного інституту). Доведено, що мережа навчальних закладів сільськогосподарського спрямування забезпечувала неперервність професійної підготовки фахівців аграрної галузі.

Здійснений аналіз змісту і форм організації професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст. допоміг розкрити своєрідність діяльності нижчих, середніх і вищих сільськогосподарських навчальних закладів, яка полягала у: 1) визначенні змісту підготовки та розробці нормативних документів щодо забезпечення навчального процесу; 2)

відборі і структуруванні навчальних програм із загальних і професійно-спрямованих дисциплін та відповідних навчальних планів.

У контексті нашого дослідження було виокремлено сутність професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні у кінці ХІХ – на початку ХХ ст., яка здійснювалася під час: 1) теоретичного навчання за допомогою таких методів, як бесіди, пояснення, демонстрація; шляхом поточного і підсумкового контролю, іспитів; 2) практичного навчання методами показу прийомів трудових дій (операцій); самостійних спостережень учнів; вправ; залучення учнів до роботи у підсобних господарствах; 3) виховної роботи методами стимулювання навчальної діяльності власним прикладом, поясненнями, морально-етичними бесідами.

4. Здійснений аналіз наукової літератури, архівних, нормативно-правових документів досліджуваного періоду дав змогу виявити такі тенденції реформування аграрної освіти в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. в Україні: зовнішні, зумовлені світовими тенденціями, промисловими й соціокультурними процесами у розвитку аграрної галузі, становленням професійної аграрної освіти; внутрішні, викликані роллю аграрної освіти в українському суспільстві, роботою науково-дослідних аграрних установ у забезпеченні науково-технічного і соціального прогресу, поступовим перетворенням аграрної освіти на сферу послуг, діяльністю земських організацій, сільськогосподарських товариств і приватних осіб, розширенням форм та змісту навчання майбутніх фахівців аграрної галузі.

5. Результати здійсненого історико-педагогічного аналізу уможливили розроблення науково-методичних рекомендацій для сучасної аграрної освіти на правовому (удосконалення нормативно-правової бази професійної підготовки фахівців аграрної галузі), економічному (розроблення цільової національної програми розширення експорту освітніх послуг вищих аграрних навчальних закладів на пріоритетних освітніх ринках на найближчу, середньо та довгострокову перспективу), концептуальному (усвідомлення необхідності комплексного оновлення професійної підготовки фахівців аграрної галузі, пов'язаного з політичними, економічними, соціально-культурними чинниками розвитку українського суспільства), навчально-методичному (забезпечення умов для вдосконалення змісту професійної підготовки фахівців аграрної галузі й застосування нових способів її модернізації) та соціальному (формування позитивного суспільного ставлення; створення умов задля заохочення й стимулювання меценатів та роботодавців до інвестування в розвиток української аграрної освіти з метою підготовки фахівців аграрної галузі) рівнях сучасної професійної підготовки, спрямованих на модернізацію аграрної освіти.

Використання ідей і досвіду професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст. можливе у сучасній професійній підготовці фахівців аграрної галузі за такими напрямками: 1) вдосконалення нормативно-правового забезпечення сучасної аграрної освіти; 2) поліпшення організації практичної підготовки студентів і працевлаштування випускників; 3) створення відповідних соціально-економічних умов для піднесення престижності аграрних професій; 4) удосконалення аграрної підготовки різних

категорій населення; 5) оновлення інтеграційних і міждисциплінарних процесів у реформуванні професійної аграрної освіти; 6) реалізація концепції неперервної й випереджувальної аграрної освіти, орієнтованої на цілісний розвиток людини протягом усього життя, на підвищення можливостей її трудової й соціальної адаптації.

Розроблено та впроваджено в практику діяльності вищих аграрних навчальних закладів методичні рекомендації «Професійна підготовка фахівців аграрної галузі в Україні (кінець XIX – початок XX ст.)».

Здійснене дослідження не вичерпує всієї повноти проблеми професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні кінця XIX – початку XX ст. До перспективних напрямів подальших досліджень проблеми професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні належать: порівняльно-педагогічний аналіз історико-педагогічного досвіду зарубіжних систем професійної підготовки фахівців аграрної галузі; дидактичні засади професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні на різних історичних етапах; взаємозв'язок і наступність змісту професійного навчання в аграрних закладах різного рівня.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ З ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Опубліковані праці, які відображають основні наукові результати дослідження

1. Гавриленко К. М. Методологічні підходи і принципи професійної підготовки аграрників в Україні (кінець XIX – початок XX ст.) / К. М. Гавриленко // Науковий вісн. Мелітополь. держ. пед. ун-ту. Серія «Педагогіка»: зб. наук. праць / за ред. І. П. Аносова. – Мелітополь : МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2016. – Вип. 1 (16). – С. 12–19.

2. Гавриленко К. М. Професійна аграрна підготовка у середніх навчальних закладах України кінця XIX – початку XX ст. / К. М. Гавриленко // Вісник Глухів. нац. пед. ун-ту ім. О. Довженка: зб. наук. пр. Серія: Пед. науки / Глухівський НПУ ім. О. Довженка. – Глухів : Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2016. Вип. 31. – С. 243–253.

3. Гавриленко К. М. Становлення системи шкільної аграрної освіти в Україні другої половини XIX ст. [Електронний ресурс] / К. М. Гавриленко // Теорія і методика професійної освіти. – Вип. № 9 (1), 2016. – Режим доступу: http://tmpe.eor.by/images/16_tmpe_9_gavrilenko_8.pdf

4. Havrylenko K. Agricultural periodicals as a means of future agrarian training in Ukraine (the late nineteenth – early twentieth century) / Kateryna Mykolayivna Havrylenko // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. праць / [редкол. : Л. Б. Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К. ; Ніжин : Лисенко М. М., 2015. – Вип. 2. (11). – С. 64–73.

5. Havrylenko K. M. Development of formal agricultural education in Canada (Based on the analysis of scientific periodicals of the 19th – early 20th centuries) / K.M. Havrylenko // Comparative Professional Pedagogy (2016), Volume 6, Issue 1:

Scientific Journal [Chief.ed. N.M. Bidyuk]. – Kyiv – Khmelnytskyi : KhNUБ, 2016. – P. 47–53.

6. Havrylenko K. M. Development of professional multi-level agrarian education in Ukraine (late 19th – early 20th century) / K. M. Havrylenko // *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe* # 7, 2016 czesc 3. (Warszawa, Polska). – Aleja Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warszawa, Polska. – 190 st. – St. 20–25.

7. Гавриленко К. М. Професійна підготовка фахівців аграрної галузі в Україні (кінець XIX – початок XX ст.): метод. рек. для студ. вищ. аграр. навч. закладів / К. М. Гавриленко. – Київ, 2016. – 60 с.

Наукові праці апробаційного характеру

8. Гавриленко К. М. Прогнозування вдосконалення професійної підготовки фахівців / О. С. Волярська, К. М. Гавриленко // Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, Україна, 17–18 берез. 2016 р.). – Запоріжжя, 2016. – С. 115–117.

9. Havrylenko K. M. Role of lower educational institutions for professional development of modern agricultural education in Ukraine (late 19th – early 20th centuries) / K. M. Havrylenko // Influence of knowledge and public practice on the development of the creative potential and personal success in life. Pre-reviewed materials digest (collective monograph) of the CXXIV International Research and Practice Conference and the II stage of the Championship in Psychology and Educational sciences (London, May 12 – May 17, 2016). – P. 13–15.

10. Гавриленко К. М. Регулювання діяльності професійних навчальних закладів для підготовки фахівців аграрної галузі в кінці XIX ст. / К. М. Гавриленко // Освіта дорослих у контексті цивілізаційних змін: досвід, проблеми, перспективи: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Мелітополь, Україна, 6–7 жовт. 2016 р.). – Мелітополь, 2016. – С. 24–27.

11. Гавриленко К. М. Неформальна початкова професійна підготовка фахівців аграрного профілю (кінець XIX – початок XX ст.) / К. М. Гавриленко // Тенденції розвитку психології та педагогіки : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, Україна, 4–5 листоп. 2016 р.) – Київ, 2016. – С. 26–30.

Опубліковані праці, що додатково відображають наукові результати дисертації

12. Гавриленко К. М. Впровадження стандартизації вищої освіти та оновлення освітніх стандартів на сучасному етапі розвитку вищої професійної освіти в Україні в рамках Болонського процесу. / К. М. Гавриленко // Вища освіта України – Додаток 4, том II (20), – 2010 р. – Темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» – К., 2010. – С. 436–443.

13. Гавриленко К. М. Інформаційна підтримка розвитку української науки друкованими сільськогосподарськими виданнями на початку XX ст. (1901–1917) / К. М. Гавриленко // Історичні записки: зб. наук. пр. / Східноукраїнський нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2005. – Вип. 7. – С. 44–52.

14. Гавриленко К. М. Інформаційна підтримка впровадження і розвитку науки і техніки на сторінках наукової преси / К. М. Гавриленко // Науковий вісн. Нац. аграрного ун-ту / [Редкол. : Д.О. Мельничук (відп. ред.) та ін.]. – Київ, 2005. – С. 53–58.

15. Гавриленко К. М. Бібліографічні дослідження сільськогосподарської літератури кінця ХІХ - початку ХХ ст. / К. М. Гавриленко // Історія української науки на межі тисячоліть. зб. наук. праць / [Відп. редактор О. Я. Пилипчук. – Київ, 2004. – Вип. 14. – С. 20–27.

16. Гавриленко К. М. Історія вивчення національної сільськогосподарської преси в Україні (кінець ХІХ - початок ХХ ст.) / К. М. Гавриленко // Історія української науки на межі тисячоліть / [Відп. ред. О. Я. Пилипчук]. – 2004. – Вип. 15. – С. 26–30.

17. Гавриленко К. М. Стан розвитку української сільськогосподарської преси в Україні на початку ХХ ст. / К. М. Гавриленко // Історія української науки на межі тисячоліть: зб. наук. праць / [Відп. редактор О. Я. Пилипчук]. – Київ, 2003. – Вип. 11. – С. 37–52.

АНОТАЦІЇ

Гавриленко К. М. Професійна підготовка фахівців аграрної галузі в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Київ, 2016.

У дисертації здійснено науково-педагогічне осмислення проблеми професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Виявлено провідні чинники, що зумовили становлення і розвиток професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні протягом досліджуваного періоду. Визначено, що професійна підготовка фахівців аграрної галузі пройшла досить тривалий шлях історичного розвитку і заклала підвалини сучасної аграрної освіти в нашій країні. Розроблено її періодизацію, яка складається з початкового (1825–1878), перехідного (1878–1883), організаційного (1883–1898), регулюючого (1898–1904), структурованого (1904–1912) періодів. Схарактеризовано поняттєво-термінологічний апарат дослідження. Розкрито структурно-змістові та процесуальні особливості професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст. Доведено їх взаємозумовленість. Обґрунтовано, що науково-методологічною основою професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні слугували процесуальний, компетентнісний, суб'єктно-функціональний, рефлексивний, результативно-орієнтований, особистісно-діяльнісний підходи. Визначено перспективні напрями розвитку й окреслено можливості використання прогресивних ідей професійної аграрної підготовки кінця ХІХ – початку ХХ ст. при реформуванні вітчизняної системи аграрної освіти на національному рівні.

Ключові слова: аграрна освіта, аграрні фахівці, агрономічні кафедри,

землеробні училища, лекційна система, нижча сільськогосподарська освіта, предметна система навчання, професійна підготовка, сільськогосподарське відділення, фахівець аграрної галузі.

Гавриленко К. М. Профессиональная подготовка специалистов аграрной отрасли в Украине (конец XIX – начало XX в.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – «Теория и методика профессионального образования». – Институт педагогического образования и образования взрослых НАПН Украины, Киев, 2016.

В диссертации осуществлено педагогическое осмысление проблемы профессиональной подготовки специалистов аграрной отрасли в Украине конца XIX – начала XX в. Выявлены ведущие факторы, обусловившие становление и развитие профессиональной подготовки специалистов аграрной отрасли в Украине в течение исследуемого периода. Определено, что профессиональная подготовка специалистов аграрной отрасли прошла достаточно долгий путь исторического развития и заложила основы современной аграрной образования в нашей стране. Разработана периодизация, включающая начальный (1825-1878), переходный (1878-1883), организационный (1883-1898), регулирующий (1898-1904) и структурированный (1904-1912) периоды. Сформулирован понятийно-терминологический аппарат исследования. В работе раскрыты структурные и процессуальные особенности профессиональной подготовки специалистов аграрной отрасли в Украине. Обосновано, что научно-методологической основой профессиональной подготовки специалистов аграрной отрасли в Украине служили процессуальный, компетентностный, субъектно-функциональный, рефлексивный, результативно-ориентированный, личностный подходы. Определены перспективы дальнейших исследований и возможности дальнейшего использования прогрессивных идей профессиональной аграрной подготовки конца XIX – начала XX века при реформировании отечественной системы аграрного образования на национальном уровне.

Ключевые слова: аграрное образование, аграрные специалисты, агрономические кафедры, земледельческие училища, лекционная система, низшие сельскохозяйственное образование, предметная система обучения, профессиональная подготовка, сельскохозяйственное отделение, специалист аграрной отрасли.

Havrylenko K. M. Professional preparation of specialists for agricultural sector in Ukraine (late 19th – early 20th century). – Manuscript.

Thesis for the Degree of the candidate of Pedagogical Science in specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – The Institute for Education Studies & Adult Education of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2016.

The thesis presents pedagogical conceptualization of the issue of professional preparation of specialists for agricultural sector in Ukraine of the late 19th – early 20th

century. Major factors that led to the formation and development of professional preparation of specialists for agricultural sector in Ukraine are revealed. It is determined that professional preparation of specialists for agricultural sector in Ukraine of the late 19th – early 20th century had a fairly long path of historical development to evolve to meet the requirements of modern agricultural educational system. The author's periodization of formation and development of professional preparation of specialists for agricultural sector in Ukraine of the late 19th – early 20th century, which is comprised of five periods: the initial (1825-1878), transitional (1878-1883), organizational (1883-1898), regulatory (1898-1904), structured (1904-1912).

The structural and procedural features of professional preparation of specialists for agricultural sector in Ukraine are revealed. It is proved that the structural peculiarities of agrarian specialists' professional preparation are multilevel and multidirectional (preparation of specialists at the schools, college and university levels as well as different classes, courses, lectures, exhibitions, readings). It is determined that the period of late 19th – early 20th century marked the beginning and active development of higher agrarian education in Ukraine and set new requirements for the organization and content of education in higher agricultural education.

The organizational and pedagogical principles of the professional agricultural education in Ukraine of the late 19th – early 20th century are shown. It is proved that the structural, contextual and procedural characteristics of professionals training are multilevel and diverge learning process for the primary, secondary and higher levels of agricultural education.

The main aspects of the possible implementation of historical and pedagogical ideas of professional training in the Ukrainian agricultural sector of the late 19th - early 20th century for modern agricultural training specialists in the situation of agricultural education modernization in Ukraine are shown. The importance of the main ideas of the professional preparation of the specialists of Ukrainian agricultural sector of the late 19th – early 20th century is in the possibility of improvement of the legislative and regulatory functioning of modern agricultural education; in consideration of the socio-economic consequences of change and reform in the agricultural sector of economy; in promotion of wider practical training implementation and as a result, more effective employment prospects for graduates; in enhancement of integration and interdisciplinary processes in reforming of vocational agricultural education.

Prospects of using the ideas of professional preparation of the specialists for agricultural sector in Ukraine of the late 19th – early 20th century in the further researches Ukraine include the comparative analysis of the best historical and pedagogical teaching experience in foreign agrarian training; didactic principles for professional training in the agricultural sector of Ukraine on different historical stages; interconnectedness and continuity of vocational training in agricultural institutions at various levels.

Keywords: agricultural education, agricultural specialist, agronomic faculty, agricultural college, lecture system, lower agricultural education, subject teaching system, vocational training, agriculture department, agricultural sector specialist.